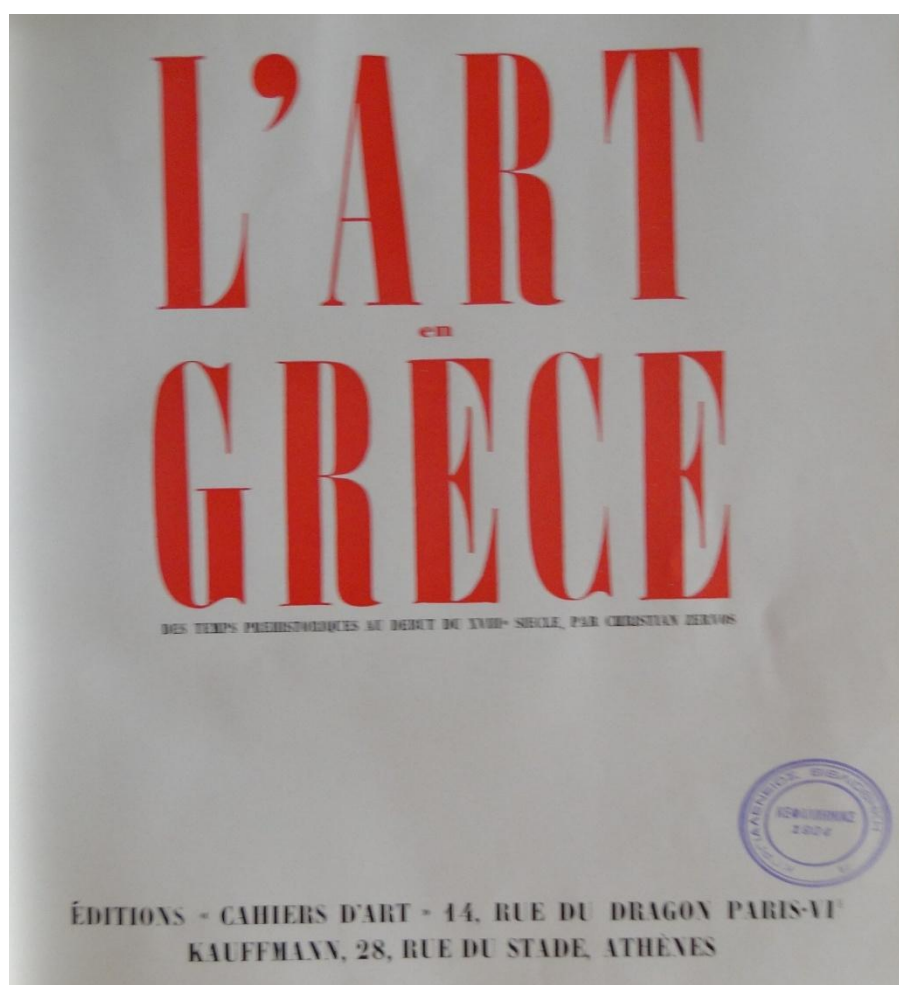

ΤΟ ΕΚΘΕΜΑ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2022

Christian Zervos, *L' Art en Grece*

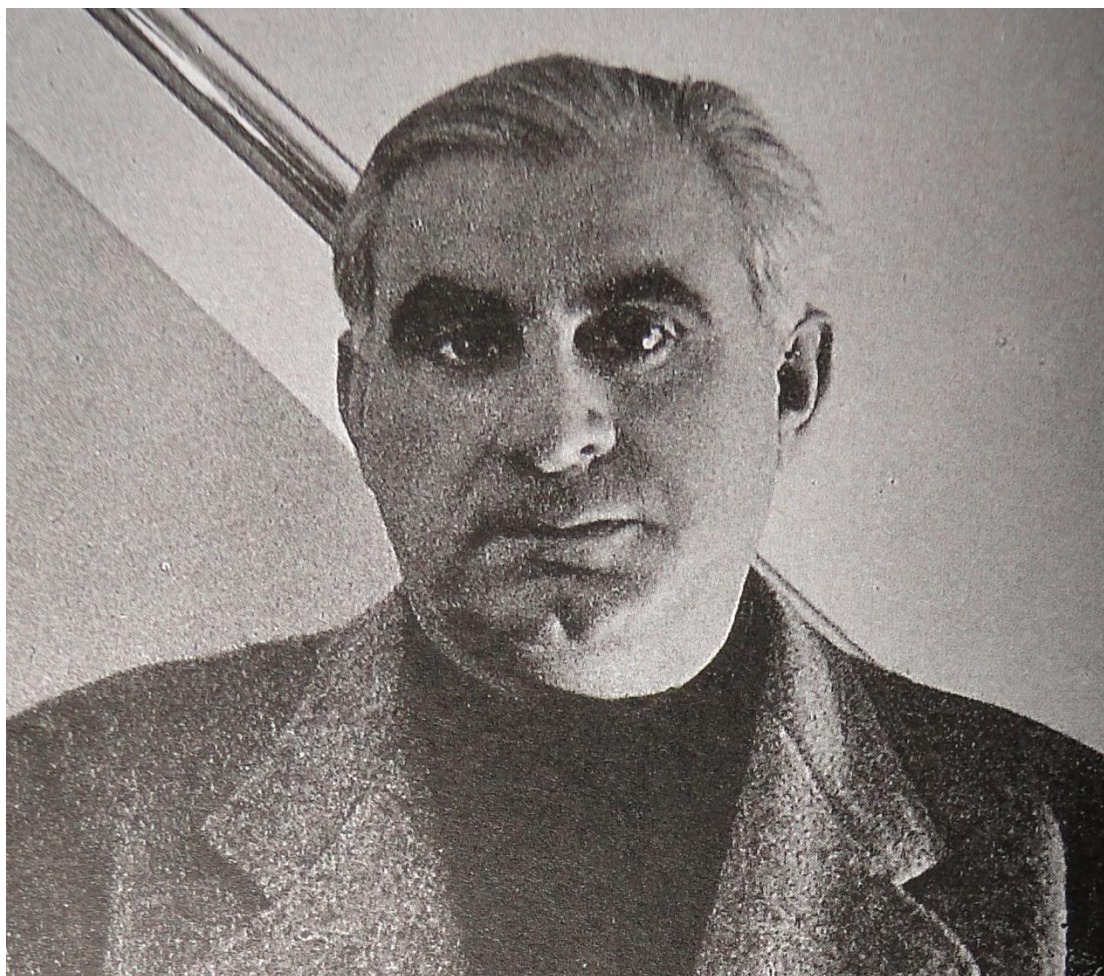
Κριστιάν Ζερβός, *Η Τέχνη στην Ελλάδα*

Κριστιάν Ζερβός, *Η Τέχνη στην Ελλάδα από τους προϊστορικούς χρόνους έως τα τέλη του 18^{ου} αι.*, εκδόσεις Τετράδια Τέχνης, Παρίσι – Κάουφμαν, Αθήνα, 1934

Με αφορμή το βιβλίο που εικονίζεται παραπάνω, θα αναφερθώ εν συντομία στον συγγραφέα Κριστιάν Ζερβό και στο περιεχόμενο του βιβλίου.

Ο Κριστιάν Ζερβός(1889-1970) ήταν ένας διάσημος Κεφαλονίτης στο Παρίσι, ένας αναγνωρισμένος Έλληνας της διασποράς, ο οποίος γεννήθηκε στο Αργοστόλι, μεγάλωσε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, δραστηριοποιήθηκε ως εκδότης και τεχνοκритικός στο Παρίσι, όπου και πέθανε.

Κριστιάν Ζερβός, φωτ., 1938(λεπτ., από Κοσμαδάκη (επιμ.) 2019, σ. 216)

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη ληξιαρχική πράξη βάπτισής του στον Άγιο Γεράσιμο Αργοστολίου την 29^η Ιανουαρίου 1889, γεννήθηκε στο Αργοστόλι στις 2 Ιανουαρίου του ίδιου έτους και βαπτίστηκε Χρίστος. Η ληξιαρχική πράξη βάπτισης, η οποία απόκειται στα Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, μας διαφωτίζει περισσότερο για την οικογενειακή του κατάσταση. Ήταν γιος του Παναγή Ζερβού από τα Ζερβάτα και της

Γιουστίνας Κόκκινου, η οποία γεννήθηκε επίσης στο Αργοστόλι. Ο Παναγής Ζερβός ήταν έμπορος αλλά, όταν ο Χρίστος ήταν δύο ετών, πτώχευσε και αναγκάστηκε να μεταναστεύσει με την οικογένειά του στην Αίγυπτο, όπου εγκαταστάθηκε στην Αλεξάνδρεια. Το 1911, ο Χρίστος, με υποτροφία του Οίκου Σαλβάγου, αναχώρησε για το Παρίσι, όπου σπούδασε Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία και αργότερα στη Σορβόνη κοντά στον Γιάννη Ψυχάρη Φιλοσοφία και Αισθητική. Το 1919 εξέδωσε τη διδακτορική του διατριβή με θέμα τον Βυζαντινό λόγιο, φιλόσοφο και πολιτικό Μιχαήλ Ψελλό (11^{ος} αι.). Την ίδια χρονιά άλλαξε το βαπτιστικό του όνομα και υιοθέτησε το όνομα Κριστιάν, με το οποίο έγινε γνωστός σε όλο τον κόσμο. Το 1926 άρχισε να εκδίδει το περιοδικό *Τετράδια Τέχνης (Cahiers d' Art)*, το οποίο με μικρή διακοπή κατά τη γερμανική Κατοχή, εκδιδόταν μέχρι το 1960.

Ο Ζερβός προωθούσε τη μοντέρνα τέχνη και από το περιοδικό του προέβαλλε όλους τους πρωτοπόρους καλλιτέχνες. Ιδιαίτερα προέβαλλε τον Πικάσο, για τον οποίο έχει γράψει πάρα πολλά άρθρα και εξέδωσε το σύνολο του έργου του σε 33 τόμους. Το 1933 συνδιοργάνωσε το Δ΄ Συνέδριο Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα. Το συνέδριο με πρόταση του Ζερβού ήταν πλωτό. Το πλοίο *Πατρύς II*, συμφερόντων του Λεωνίδα Εμπειρικού απέπλευσε από τη Μασσαλία στις 23 Ιουλίου και αναχώρησε από τον Πειραιά στις 13 Αυγούστου 1933. Οι εργασίες του συνεδρίου πραγματοποιήθηκαν σε εξωτερικούς χώρους στην Αθήνα και σε νησιά του Αιγαίου, όπου οι μοντέρνοι αρχιτέκτονες αναζητούσαν «το πνεύμα του μοντέρνου» στο τοπίο και στα ταπεινά σπιτάκια των Κυκλάδων, τα οποία θεωρήθηκαν αρχέτυπα της μοντέρνας ορθολογιστικής αρχιτεκτονικής.

Ο Ζερβός μετά τη λήξη του συνεδρίου έμεινε δύο ακόμη μήνες στην Ελλάδα για επιτόπια έρευνα σε αρχαιολογικούς χώρους και σε μουσεία και επιστρέφοντας δημοσίευσε μέρος του υλικού που συνέλεξε στα *Τετράδια Τέχνης* και την επομένη χρονιά το 1934 εμπλουτισμένο το υλικό αυτό το δημοσίευσε ως ένα βιβλίο, με τον τίτλο *L' Art en Grece des temps prehistoriques au debut du XVIIIe siècle, par Christian Zervos* (*Η τέχνη στην Ελλάδα από την προϊστορική εποχή έως και τα τέλη του 18^{ου} αιώνα*).

Το προαναφερθέν βιβλίο ανήκει στη βιβλιοθήκη της Συλλογής Σπύρου Χαροκόπου, η οποία περιήλθε στο Κοργιαλένιο Ίδρυμα το 1984 δια δωρεάς. Πρόκειται για μια συλλογή πλέον των 190 βιβλίων για την Ιστορία της Τέχνης, με έμφαση στην Ιστορία της Αρχιτεκτονικής και της Εσωτερικής Διακόσμησης, στα Αγγλικά, στα Γαλλικά, στα Γερμανικά και λίγα στα Ελληνικά. Το αρχαιότερο εκδόθηκε το 1890, ενώ πάρα πολλά εκδόθηκαν τον Μεσοπόλεμο. Στο σύνολό τους, αν και απουσιάζουν πρόσφατες εκδόσεις, είναι πολύ χρήσιμα και αναπληρώνουν ένα κενό των βιβλιοθηκών του νησιού, όπου σπάνια βρίσκει κανείς ένα βιβλίο για την Ιστορία της Τέχνης.

Στο βιβλίο του Ζερβού, *Η τέχνη στην Ελλάδα*, δημοσιεύονται 368 ασπρόμαυρες φωτογραφίες αρχαιολογικών ευρημάτων και έργων από τον Κυκλαδικό, τον Μινωικό, τον Μυκηναϊκό πολιτισμό και την αρχαϊκή

Κορινθιακό εργαστήριο, *Μορφή από την πρόσοψη του αρχαϊκού ναού στην Κέρκυρα*, 6^{ος} αι., Κέρκυρα, Αρχαιολογικό Μουσείο(από Ζερβος 1934, εικ. 11, 112, 113).

εποχή καθώς και έργων από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη. Ανάμεσα στο πρώτο μέρος με τα προϊστορικά και αρχαϊκά αρχαιολογικά

ευρήματα και στο δεύτερο μέρος με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά παρεμβάλλονται σύντομα κείμενα ποιητών, αρχιτεκτόνων, ζωγράφων, συγχρόνων συγγραφέων. Στην εισαγωγή, την οποία γράφει ο ίδιος ο Ζερβός αναφέρει ότι το βιβλίο αυτό δεν απευθύνεται στους επιστήμονες αλλά στους ποιητές και στους συγγραφείς που μπορούν να νιώσουν συναισθήματα και να προσεγγίσουν συναισθηματικά και με τη φαντασία την τέχνη. Το βιβλίο έτυχε ενθουσιώδους υποδοχής από τους καλλιτέχνες και το πλατύ κοινό, αλλά όχι από τους επιστήμονες και ειδικά τους αρχαιολόγους.

Από το βιβλίο απουσιάζει η κλασική τέχνη, τουλάχιστον τα εμβληματικά έργα, όπως είναι ο Παρθενώνας. Η παράλειψη της κλασικής τέχνης καθιστά το βιβλίο αυτό ένα είδος μανιφέστου, το οποίο αντιτίθεται στην πρωτοκαθεδρία της κλασικής τέχνης, τουλάχιστον όπως την αντιλαμβάνονταν μέχρι τότε οι επιστήμονες. Αυτή η στροφή του Ζερβού από τη μοντέρνα τέχνη στην προϊστορική και στην προκλασική, καλλίτερα η συγκριτική θεώρηση της μοντέρνας τέχνης με την προϊστορική ονομάζεται «αρχαϊκή στροφή». Στο περιοδικό του συνυπάρχουν πρωτοποριακά μοντέρνα έργα και έργα προϊστορικά και αρχαϊκά. Το βιβλίο αυτό το θεωρούσε απαραίτητο εγχειρίδιο για την κατανόηση της σύγχρονης τέχνης. Στο εξής θα επικεντρώσει το ενδιαφέρον του στους προϊστορικούς πολιτισμούς και στην τέχνη των πρωτογόνων της Αφρικής, της Ωκεανίας, των Λαών της Μεσογείου, της Λατινικής Αμερικής κ.ά., στους πολιτισμούς εκείνους που δεν έχουν γραπτές πηγές. Από το 1956 έως τον θάνατό του το 1970 εστίασε το ενδιαφέρον του στις εκδόσεις προϊστορικών πολιτισμών. Για την Ελλάδα εξέδωσε συνολικά έξι τόμους. Όσες ενστάσεις και αν έχει κανείς από επιστημονική άποψη για τον τρόπο που παρουσίασε την ελληνική τέχνη, ένα είναι βέβαιο: την έκανε ευρύτερα γνωστή και αυτό είχε θετικά αποτελέσματα.

Την αρχαϊκή στροφή του Ζερβού μπορούμε να την ερμηνεύσουμε, αν την εντάξουμε μέσα στο κλίμα του Μεσοπολέμου, όταν επικρατούσε το αίτημα για «επιστροφή στην τάξη». Η χρεωκοπία του δυτικού πολιτισμού, όπως έδειξαν τα εκατομμύρια των νεκρών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), η απόλυτη ελευθερία και

το κυνήγι της πρωτοτυπίας που οδήγησαν τη μοντέρνα τέχνη σε ακρότητες κούρασαν τον κόσμο και οι καλλιτέχνες, οι οποίοι ήδη από τα τέλη του δεκάτου ενάτου αιώνα είχαν αναζητήσει πρότυπα στον τρόπο ζωής και στα τέχνηρα των ιθαγενών, απογοητευμένοι θέλησαν να δημιουργήσουν μια τέχνη, η οποία θα εμπνέεται από την τέχνη όλων των εποχών και θα φιλοτεχνούν έργα, τα οποία θα έχουν τις αρχές που έχουν και τα έργα των μουσείων, αλλά θα συμπορεύονται με τα αιτήματα της εποχής τους και θα έχουν μορφή που θα ανταποκρίνεται στην εποχή τους. Ειδικά οι ερευνητές των προϊστορικών πολιτισμών αναζητούσαν στα τέχνηρα των πρωτόγονων λαών αρχέτυπα, γιατί αυτά τα έργα ήταν αυθεντικά, λιτά, καθαρά, βρίσκονταν στην αφετηρία, στην αρχή και δεν αντέγραφαν κανένα. Ο Ζερβός αναζητούσε στα έργα των πρωτογόνων το «πνεύμα του μοντέρνου» και τον τρόπο που οι αρχές τους επιβιώνουν στα σύγχρονά του έργα.

Οι αναζητήσεις του Ζερβού στην προϊστορική τέχνη είχαν ως αποτέλεσμα να τον φέρουν σε επαφή με τον επίσης Κεφαλονίτη, αρχαιολόγο Σπύρο Μαρινάτο, ο οποίος κατά τον Μεσοπόλεμο ήταν Διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου και στη συνέχεια καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ο Μαρινάτος, όπως και ο Ζερβός, θεωρούσε ότι στοιχεία του μινωικού πολιτισμού μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στη σύγχρονη καθημερινή ζωή. Έτσι ως μέλος της τοπικής επιτροπής εορτασμού της Εκατονταετηρίδος της Εθνικής Παλιγγενεσίας το 1930 επέβαλε την άποψή του, το Ηρώο του Ηρακλείου να γίνει «μινωικού» ρυθμού!

Ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί η σχέση του Ζερβού με τον Κεφαλονίτη προικισμένο γλύπτη, Γεράσιμο Σκλάβο, τον οποίο βοήθησε στα πρώτα του βήματα στο Παρίσι. Όταν το 1961 ο Σκλάβος πήρε το πρώτο βραβείο Γλυπτικής και το Βραβείο Νέων Καλλιτεχνών στη Β' Μπιενάλε Νέων του Παρισιού, του οργάνωσε την πρώτη του ατομική έκθεση στην γκαλερί των *Τετραδίων Τέχνης*, την οποία από το 1934 που ιδρύθηκε διεύθυνε η σύζυγός του, Υβόν. Το 1965 επίσης του οργάνωσε πάλι ατομική έκθεση στην γκαλερί του, ενώ από το 1962 ο Σκλάβος είχε εγκατασταθεί στο εργαστήριο που του παραχώρησε η βαρώνη Alix de

Γεράσιμος Σκλάβος, *Δελφικό Φως*, 1965-1966, λευκό μάρμαρο, 6x5x4 μ., Δελφοί, Κήπος ξενοδοχείου «Αμαλία» (αρχείο Δώρα Μαρκάτου)

Rothschild στο Levallois-Perret, με τη μεσολάβηση επίσης του Ζερβού. Σκέψη του Ζερβού και του Γιώργου Σεφέρη ήταν και η δημιουργία του γλυπτού *Δελφικό Φως που βρίσκεται στο Ξενοδοχείο «Αμαλία»* στους Δελφούς και θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα γλυπτά του εικοστού αιώνα (1965-1966) αλλά και ως «η καταβολή του χρέους του (του Σκλάβου) προς το ελληνικό πνεύμα». Αυτό έγραψε το 1968, στα *«Τετράδια Τέχνης»* στο άρθρο που του αφιέρωσε με τον τίτλο «Μπορεί να είναι κανείς μοντέρνος και κλασικός;». Ο Ζερβός προσπαθεί να ερμηνεύσει την πρωτότυπη αισθητική προσφορά του Σκλάβου ως σύγχρονη και κλασική. Θεωρεί ότι ένα αόρατο νήμα τον συνδέει με την αρχαία τέχνη και ότι στο έργο του συνταίριαξε το παρελθόν με το παρόν, μελετώντας «τους θεμελιώδεις κανόνες που αδιάλειπτα ισχύουν και οργανώνουν τα επί μέρους στοιχεία των έργων».

Η έφορος

Δώρα Μαρκάτου

Πηγές – Ενδεικτική Βιβλιογραφία:

Αρχείο Κοργιαλενείου Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου

ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας

Κριστιάν Ζερβός, *Τετράδια Τέχνης*, Αθήνα ,εκδόσεις Καστανιώτη, 1990

Πολύνα Κοσμαδάκη (επιμ.), *Christian Zervos & Cahiers D' Art The Archaic Turn Η Αρχαϊκή στροφή*, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη 2019.